

seti takip etmek ve Kürtlüğe tenessülü önlüyordu. Dondülir ki, usurlar içinde bu ilk ilmi araştırma hamlesi idi. (Hamîdî'ye Alayları tesebbüsü, gıyasetler zamanında uzaklaşmış, pırak bir kabileler süresi. Ziya Gökalp'in denmiş ve "Vezirî Bey" bu teklihi şöyle ifade ediyor.)

"Buza Nur, ilmi bir şekilde resmen işe başlamak üzere Ziya Gökalp'ten bir tedkik eseri istedi. Gökalp de Diyarbakır ve havalisindeki işe başlayarak, aşiretler arasında bulunmuş ve Türküklerini mahafaza edenlerle, ikisüdü tabepler yüzünden Kürtleşen Türklerin dillerini, tanelerini, ırk ve dilini emel göz önüne alarak bundan Türkleşirmek hususunda bazı etnografik tedkiklerle işe başlamıştı. Bu tedkiklerin yüz sayfalık bir deftere yazıp Buza Nur'a gönderdi.

Bu tedkik, Vekiller Heyetine çok hoşlandı. Atatürk takdir etti. Gökalp'e de yüz lira zindendiler ve aynı Gökalp'e, bütün vilayetlerde bir tedkik seyahatini arkasına alın arzularını soruldu. Gökalp, o zaman hasta idi. Ebedî geçişine girmişti".

Dr. Buza Nur, vefatından ayırdığı, Ziya Gökalp de dünyasını değiştirdiği için bu tedkik vesisi, iskan ve temsil ameliyesi mümkün olmadı.

II. — Kürt Kaynının Menşei :

Eğer bir Kürt kaynı mevzuatı, bu ırkın köklerini M. Ö. 4 nevi asırda Hakkâri taraflarında yaşadığını bildiğimiz Karuluklar'da (Nenophon, On Binkirin 16-20, Ist. T. M. Jf. 193-122) ve Güneş hatı İranda ve Güçlülerde (Herodotus, Mirdet, İ. İslâm, Vasıklopödisi) anlamak zorundayız. Asırlar sonra bu Karuluklar, komşu kavimlerle birliktir (Kurd) veya (Ekrâd) adıyla yitirdiklerini görüyoruz: "Arap istilâsı devrine değin Karul (cemi: Ekrâd) tabii İrân ve İrânlılarınmış kabileler halitasına tevell edilmişçe bağlanmıştı. Bu kabileler arasında vardıler (Kardubi), Sömiler ve belki de Ermeniler (Mamikon kabilesinin Mamikon menşesinden olmaları iddia ediliyor vardır)." (Kürbler Mad. İslâm Arak).

Kurmanca'da kendilerinden bahsederken (Kürd) kavmiyi kullanmazlar. Ancak (Kürt) adıyla Türklere ve diğer kavimlerle beraber yaşadıkları müddet, Ziya Gökalp, bu kavimlere hareket ederek "Kurmanca'da kendi kavimlerine (Kürd) nâmını vermezler. (Biz Kurmanca) derler. Zaza'lara da (Dünbe-

1) İbnü'l-Münevver, İnceleme, T. 1, s. 13. "Bir kavimle diğer kavimle sadece pek çok kabileler arasında yaşadıkları zaman, bu kavimle diğer kavimle beraber yaşadıkları müddet, Ziya Gökalp, bu kavimlere hareket ederek "Kurmanca'da kendi kavimlerine (Kürt) nâmını vermezler. (Biz Kurmanca) derler. Zaza'lara da (Dünbe-

lı) derler. Zaza'lar kendilerine (Kirdî), Kurmanç'lara (Kirdas) adını verirler.' diyor ve Türklerin (Kürd) nâmını Kurmanç'lara tahsis ettiklerini, Dünbelilere de Zaza dediklerini ilâve ediyor. Ziya Gökalp, aynı incelemede konuştukları dillere göre Kürt'leri vaktile 5 grupta mütalâa ettiğini (Kurmanç, Zaza, Soran, Gûran, Lûri), fakat sonraki tedkikleriyle Gûran lisanı ile Zaza lisanının birbirine yakın olduğunu farkettiğini söyleyerek, Kürt dillerini dörde (Kurmanç, Soran, Gûran, Lûri) irca ediyor ve bu dört dile kadîm kürtçenin müştakları gözü ile bakıyor.

Serefnameye göre de, Kürt kayminin mecmuu dört kısımdan mürekkeptir: Kurmanç, Lur, Kalhur, Gûran. Bunlardan yalnız Kurmanç'ların dili kürtçe sayılmakta, diğer üçü ayrı lisanlar olarak görülmektedir. "Bu kabilelerden Lur, dış görünüşüne ve cenüb-i garbî zümresine doğru yaklaşan diline bakılırsa, ayrı bir vahdet teşkil etmektedir. Gûran'lar tıpkı aynı menş'e mâlik olan Avramiler, Zazalar gibi, kürtçeden büyük mikyasta farklı şimal-i garbî şiveleri konuşmaktadırlar. Kalhur tâbiri, Sena ve Kirmansâh mintakasının Kurmanci olmayan Kürt zümresine tekabül eder görünmektedir... O. Mann, kürtçe ile lurca'nın birbirinden ayrı olduğunu kesin şekilde ispatlamıştır." (Kürtler Mad. İslâm Ans.).

Lur'ların dört kolundan biri olan Kûh-Gilu (Kûh - Gelû) kabile birliği, üç büyük kabile (Akacari, Bavi, Caki) ihtiva eder ki, bunlardan birincisi büyük bir Türk zümresi olan (Ağaçeri)ye dayanır. Nitekim bu kabilenin 9 kolundan dördü Türk boylarından (Afşar, Begdeli, Çağatay ve Kara-Bağlı)dır. (Lûristan Maddesi, İslâm Ans.).

Diğer bir kaynak, Lur'ları Türkmen olarak gösterir: "... Firdevsî'nin kitabını yazdığı anlarda ise İran'da bir çok Türkmen aşiretleri de vardı. Binaenaleyh, Lur'ların bunlarla da bir münasebetleri olmak lâzım gelirdi. Sir Malcolm, İran Tarihi nâmındaki eserinin birinci cildinin 169-170 inci sayfelerinde: [(Lurlar) kendilerine (Kaouly - Kuli) ismini verirler. Halbuki, İran'ın mahallî dansöz ve şantözleri de bu isimle yâd olunurlar. Demek oluyor ki, Lur zebanlarda (Lurca konuşanlarda) bu gibi eğlenceler pek esâsî bir âdet idi.] diyor. Malcolm'un bu kaydı, Türkmen aşiretlerinin hayat-ı hususiyeleriyle pek münasebettardır. Türkmenlerin hususiyetleri, şarkı, çalgı, zevk ve eğlencedir. Halbuki, İran'ın sair aşiretlerinde bu gibi hususiyetlere tesadüf edilemez. Bilhassa eskiden İran'da intişar eden (Zerdüş) dini salikini (mensupları), bu gibi eğlenceleri merdud addetmişti. Sonra Lur'zebanların lisanlarında da Türkmenlerle bir iştirâk vardır. Bu hâl, (Kürd - Lur - Türkmen) aşiretleri arasında sıkı bir münasebet ve tesalüp eserleri gösteriyor." Dr. Fritsch

Kürdler, İst. 1334, Sf. 37-38 (Berlin Şark Akademisi tarafından neşredilen bu eser, 1334 te Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından tercüme ettirilip bastırılmıştır).

Bazı kaynaklarda da Gürî'leri Türk olarak görüyoruz: İbni Haldun, Gürî'lerin Türklüğünü kat'i olarak ifade ederken, Müneccimbaşı ve başkaları Gürîlerin Hata (= Hita) Türklerinden (Sahayif-ül-Ahbar, C. 2, sf. 600, Tarih-i Gaffarî, sf. 91) olduğuna kanidirler. (İbni Haldun, Mukaddime, I, sf. 704-6, İst. 955; mütercimim notu).

Kuzey Lûristan'da oturan ve Şerefname'de (I, 323) İran'a tâbi ikinci dereceden Kürt kabileleri arasında gösterilen Lek'lerle, Orta Dağistan'da, Şarkî Koy-Su üzerinde oturan Gazı-Gumukların (Kazı-Kumuk) kendilerine verdikleri ismin (Lek) olmasına bakarak (Lek Maddesi, İslâm Ans.) bu iki cemaat arasında menşe birliği görmek kabildir. Diğer taraftan Osmanlı arşiv vesikalarında ve Cevdet Paşanın İslâhat hareketi vesilesile (Tezâkir)inde Lekvanik Kürdü veya Lekvanik Ekrâdı diye bahsedilen Kozan (Lek)lerinin veya Kozan Kürtlerinin, Kürtlükle zerre kadar alâkaları yoktur.

XX. Asırda, Kürtler arasında bu kavme mensup olmayan bir İranî unsurun (Gûran - Zaza zümresi) mevcudiyetinin ortaya çıkarılmış olması (Kürtler Mad. İslâm Ans.), hakikî Kürtlerin sünniğe bağlılıklarında, bütün Lur ve Lek kabilelerinin resmen şii olmalarına (Lûristan Mad. İslâm Ans.) bakarak, (Kürt kavmi) diye vasıflandırılabilir. "Sistemli tedkikler Kürt adı ile örtülen bir tabaka altında bir çok eski kavimlerin mevcûdiyetini ortaya çıkaracaktır." (Kürtler Mad. İslâm Ans.).

III — Kürt Adıyla Anılan Türk Boy, Aşiret ve Oymakları :

Yukarıda dört lisan gurubunda bulunup, mütecanis olmıyan ve aynı içtimâî enmûzece dâhil edemeyeceğimiz kavimlerin (Kürd) adı ile anılmasının sebebinin malûm olmadığını belirtmiş, bu isim altında birçok ırkın mevcut olduğunu ifadeye çalışmıştık. Bu izahata göre Kurmanç'lar ve diğerleri kendilerine (Kürt) demedikleri halde, komşularınca bu isimle tanıyorlardı. Şimdi de (Kürt) diye anılan Türk boy ve aşiretlerinden, oymaklarından bahsedeceğiz. Bunlar hem Türktür, hem kendilerine Kürt derler, hem de komşu kavimlerce böyle anılırlar. Kurmanç'lardan ziyade bu ismin sahibi görünmektedirler.

Eski Türk kitabelerinden (Elegeş Yazıtı)nda: "Kürt elinin hanı Alp Urungu altunlu okluğumu bağladım belde... = Kürt el kan alp urunu

altındaki keşifin bantın belki" denerek, Kürt Hamdan ve Kürt kabilesinin E. Çelebi hakkında (II. Naim Oflun, Eski Türk Yazıları, III, 180-81, İst. 240).

El kas "Eski zamanın İlamı sehdini almıştır. Diğer kaynaklarda karışıklardan dolayı, "Kürtler"den olan eski "Mavâbir" zamanında (Kürt) adıyla anılan kabileler bulunmaktadır. "Mavâbir" kelimesi eski "Avar" kabilelerinden gelmektedir. Kabilenin ismi "Beyaslı" (yukarıda, kitabede adı geçen) Kürt kabilesiyle bağlantılıdır. (Çelebi, s. 183).

Karunî devrinin ilk yıllarında Beyaslı kabilesi 40 oymaktan ibaretti ki, bu kırk oymaktan biri 2.1 nüfuslu "Açıklar" oymağı idi. (Faruk Sümer, Bizanslı Oğuz Türkümlü Dür. 1927-28 ve Coğrafya Fak. Derg. XI, I, 80).

Bizanslı Türkmenlerin mensupları (Kürt) adıyla anılan bir oymakta yaşadıkları ve "Açıklar" (Mavâbir) idi. Bu oymak, Kuzeybatı (Aydın) kendidiler. (M. K. Özalp, Çarşamba, Pamphlet, Eskiçalık ve Halk Gözetim, 1912, s. 284-85). (Kürt Mavâbir)ların teşkil ettiği mülâh ve beyaslı kabile (Türkmen Mahalles) oymaklarıdır. 70-80 sene önce kendidilerden sonra Mara'dan gelmiş, Kuzeybatıya yerleşen mülâhlarla mülâhların gayet gergin olduğunu yazıyor Pado ediyor. Mülâhların bile onlardan ayrılmışlardı. Zaten bu gerginlik kabilesi karışık bir oymak kaynaşma vakua gelmiştir.

Aynı zamanda, 2. yüzyıl Danışmanlıklar arasında da görüyoruz. (Dr. Çelebi, Bizanslı Osmanlı İmparatorluğuyla Aşiretleri İskân Tesebbüsü, s. 361-62, 363).

Aynı yerde, bir başka (Türkmen Mahalles) kabilesi Kürdü diye yazılır. (M. K. Özalp, Türkmenlerin İskânı, Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1930, s. 82, 83, 107, 191) bugün Maras havzasında yaşayanların bir kısmı Kürtlerdir. Bir kısmı Türkçe konuşmaktadırlar. Hepsi de Alevîdir.

İsmailîler, Oğuz beylikleri, bir oymak Döğür veya Döğürlü boyu. Şerhinde (M. K. Özalp, s. 424) Kürd Döğür olarak geçiyor (Faruk Sümer, Döğürlü Dür. (Telliye, Mes. X, 153).

(Mevlâ Fethiye'de köy Ali Döğürlü's.)

Formlarda Akseki ile Emevî arasında (Fani Dağları) eteklerinde (Kürtler) denilen Yücelere mülâh'tır. Bunların diğer Yörüklerden hiçbir farkları yoktu. Kendilerine (Kürt) dememesine akıl erdiremiyor, hanc üzü-

lüyor. (Kürt) adını ağzlarına almak isteniyor. "Biz Yörüğüz. Ötesini bilmeziz" diyorlardı.

Korkuteli (Antalya) civarında kışlayıp, Sübhice Yağlacı'nda yaylayan yarı göçebe (Yenişehirli Yürüklerine) buradan ilk geldiklerinde (Kürtler) denmiş. Yaptıkları camiye (Kürt Camisi) denmiş ve bugün de o mevki bu isimle anılıyor.

Anadolü'nün hercek yerinde (Kürt) veya (Kürtler) diye isim alan köyler halkı da Türkmen olup, (Kumman)ları iladele kullandık Kürt-likle ilgileri yoktur. İparta'nın Ş. Karanğaç'ının Yenigarbademli'sine bağlı Kürtler köyünde de bunu müşahade ettik. Bu köyde (Kürt) kelimesi süpürge otu mânâsına geliyor. (Divan-ü Lügat-ü Türkî'te (I, 343-6), (Kürt), yay, kama, değnek gibi şeyler yapmayı, varyan kayın ağacı demektir. Abu-Heyyân'ın Kitabı ul İdrâk Li-İsma' al-Atrak'in-ke (Dr. A. Cafaroğlu'nun İst. 1981, sf. 56), Kürt, Kıpçak lehçesine göre, ayva mânâsını veriyor.

Bütün bu vesika ve izalatın gösterdiği gibi, muhtelif halklara adanmış olan (Kürt) kelimesi Anadolu, hâslen Kürt kavmi denesi, Kumman'lara mahsus isimler olmuyor, o dillerden delinmiş (ad) da değildir. Bilakis, Türkler tarafından boy, aşiret, oymak adı olarak kullanılmış ve Türk dilinde (süpürge otu, kayın ağacı, ayva) mânâlarına gelen bir kelimedir. Bu Fırat'ta, nasıl oluyor da bu isim, İnan ve Anadolu'nun kadın uklarından olan (Kardak, Kardak, Çyrtül'leri ve belki de İdrâk edildiği gibi onları) adlandırıyor? (Kumman)ları bildirmekte, ismyleştirmekte birdenbire nasıl ilham ile veriyor? Bu hususta bir bir kaç örnek tatmin edici, ikna edici bir sonuç veremiyor. Arap İslâm devletine karşı yoldu, İnan, İran-İlaştırdığı mesurlara hepsini birleştiren Kürd (Cami: Ekrad) denmeğe başlanmasını bildirmizin (Kübler Növl. İslâm Ans.) bu meçhulü aydınlatmada ve daha sonra bu ismin talakkünü altına Türk badlanının da girmesini izahta hiç bir kıymeti ve faydası yoktur. Biz bu noktada, kumman menşei üzerinde fazla durmaksızın, Kürt adı altında diğer kavimlerle nasıl biolojise birleşsin, (Kürt potası) içinde erimek vasıfetine gelen Türk boyların züriyesinden, Kürtleşme hadisesi bakımından mesleyle ele alacağız.

IV - Türkmen Aşiretlerinin Kürtleşmesi :

Ziya Gökalp, adı geçen araştırmasında Kürtleşmeye temas etmektedir. Burada Gökalp, siyasi zümrelerle kavmi zümrelerin tefriki lazım geldiğini, ekseriyü siyasi bir heyetin içinde muhtelif halklara mensup

emare'ler bulunabileceğini söyleyerek, Millî kabilesi içinde (Türkân) gibi esasen (Beydili) boyuna mensup, Türk olduğunu bilen fakat kürtçe konuşan bir Türk aşiretinin varlığına işaret ediyor ve Karakeçili aşiretinin Kürtleşmesi için de şunları kaydediyor: "Viranşehir Millî'sinin komşusu ve rakibi Karakeçi kabilesidir. Bu kabile isminin delâlet ettiği ve eihle Bursa'daki Karakeçi'nin bir şubesidir. Fakat türkçeyi unutarak Kürtleşmiştir. Karakeçi köyleri arasında (Salur) adlı bir köy vardır. Salur malûmdur ki, Oğuz ilinin 24 boyundan biridir. Bundan başka Karacadağ'ın cenubunda (Kangılı) vardır. Bu isim Kangılı'ların da vaktile Karakeçi'ye komşu olarak yaşadıklarını gösterir. Türkân aşireti de Karakeçi'ye komşudur. Zaten evvelce Türkân aşireti Karakeçi kabilesine tâbi iken, İbrahim Paşa zamanında zorla Millî'ye tâbi kıldılar. (Türkân) Oğuz'un (Beydili) boyundan olduğu gibi, Karakeçi içinde de Beydili köyleri vardır." Günümüzde (Beydili)ler Urfa ve Sarız (Kayseri) havalisinde (Baçlılı) adıyla anılmakta olup, kürtçe konuşmaktadırlar. Şu vesika Türkmenlerin zamanla nasıl kürtleşebildiklerini belirtmesi bakımından ibret vericidir: "976 (1568) Ruha (Urfa) sancağı defterinde bu kabile, Cemaat-ı Ekrâd-ı Döğürlü suretinde zikredilmektedir (Başbakanlık Arşivi, nr. 965, vrk. 165 a vd.). Kabilenin vergiye tâbi şahısları arasında Bayram, Gündoğmuş, Budak, Yağmur, Kaya, Sarı, Tanrıverdi, Durmuş, Dünder ve Satılmış gibi türkçe adlar taşıyanlar görülmekte ve hattâ Karkın gibi bazı Oğuz boyları adı almış kimselere bile tesadüf olunmaktadır (vrk. 166 a). Bu Döğürlü (oradaki halk arasında telâffuzu Düğürlü) kabilesi 1747 tarihinde Millî adlı büyük Kürt aşiretinin hücumuna uğramış ve bundan ancak o zaman Halep valisi olan Ragıp Paşa (Koca) nu müdahalesi sayesinde kurtulabilmiştir. (İzzi, Tarih, s. 271). Döğürlü kabilesinin, Urfa'nın şimal doğusunda bulunan yurdu, son zamanlara kadar kendi adıyla anılmakta idi." (F. Sümer, Döğürlere Dair, Türkiyat Mec. X. 152).

Daha Huzistan'da iken bir kısım (Avşar) ın da Kürtleştiği anlaşılıyor (Prof. Dr. Z. Velidi Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş, İst. 946, sf. 207).

Yozgat civarında 24 Oğuz boyundan biri olan Avşar'ların ismiyle yad edilen Kürt aşiretlerinin bulunuşu da (Fuad Köprülü, Avşar Maddesi, İslâm Ans.), arşiv vesikalarında Avşar'ların "Tavayifi Türkman ve Ekraddan Recepli Afşarı cemaati...." demek suretile Kürt gösterilmesi de (A. Refik a.g.e., sf. 145), Maraş'ta Kürtleravşarı Köyünün bulunuşu da (Köyle-rimiz, 1933), Kürtleşmenin ve Kürtleşmeyi hazırlayan saiklerin diğer misalleridir.

Maraş ve Gaziantep havalisindeki Tilkiler ve Kızkapanlı'lar Kürtleşmiş Alevî Türkmenlerdir². Bunlardan birincisi (Tilkü) ler daha Lûristan'da iken Kürtleşmiştir (Z. V. Togan, a.g.e., sf. 206). Kızkapanlı'lar ise vaktile Adana, Maraş havalisindeki büyük boylardan olup, halen Adana'da 50 ye yakın köyde sakin bulunan, Varsak'lara tâbi idiler. (Prof. Dr. Faruk Sümer, Çukur-Ova Tarihi, Ankara, 964, sf. 95; ayrıbasım).

Bugün adı geçen köyden başka, Anadolu'nun muhtelif mntıklarında üç tane Kızkapanlı köyü mevcuttur: Kızkapan (Malazgirt - Muş), Kızkapan (Keşan - Edirne), Kızkapan (Hafik - Sivas). Köylerimiz, 1933).

Van civarında da birçok köy halkının Kürtleştiğini şu kayıttan anlıyoruz: "Zilân Deresinde, Şehirpazar, Doğancı, Hasanabdal, Boynuzlu, Çakırbey, Kumlubudak, Gökoğlan, köyleri vardır. Yüz sene evvel bu köylerin ismiyle beraber, ahalsinin de halis Türk olduğunu ihtiyar adamlar söylüyorlarmış, sonra mütegalibe aşiret ağaları bu deredeki Türkleri Kürtleştirmiştir. Nitekim (Salman) köyünün bugün kırk yaşındaki adamları mükemmel türkçe konuşup, Türklüklerini muhafaza etmektedirler. Bu köye de (Salman) adında bir Kürt beyi musallat olmuş, kendisine malikâne edinmiştir." (A. Şerif, Ahlat Kitabeleri, İst. 932, sf. 20).

Bugün Tunceli - Muş havalisinde kürtçe konuşan Alevî Türkmenler³ yaşamaktadır ki, ayinlerinde söyledikleri nefesler, çektikleri gülbankler hep türkçedir. Konuştukları karışık dil içinde çok eski türkçe kelimeler mevcuttur. Köy adları, civarlarındaki dağ, dere, göl isimleri, insan isimleri halis türkçedir. Doğan, Keleş, Memiş, Dursun, Tosun, Kurt, Yiğit, Aynal, Aslan, Tek, Koç, Durmuş, Teymur, Karaca, Çenen, Kılıç, Çolak, Çakır, Yaşar, Köçer, Seviş, Karaman gibi erkek adlarıyla; Çiçek, Güzel, Güllü, Turna, Suna, Çeki, Sümbül, Gülsün, Fidan, Sevgili, Hatun, Nazlı, Gülperi, Kumru, Elmas, Tezgül, Akcan, Şeker, Sevdalı, Meral, Gazal gibi kadın adları pek çoklarında görülür. Kabileler içinde de türkçe isimlerle anılan oymaklar mevcuttur. Cibranlı'lerde: Torunu, Sincar, Teymur'lar; Lolanlı'larda: Kaçar, Kacer, Kimsoranda, Karece, Memiş oymakları; Hormekli'de: Karayakup, Pircan - Pircem, Alhas, Zorteymur, Baluşağı, Arslan, Gedik ve Feresat oymakları.

2) Tarihçi arkadaşımız Gaziantep'li Hüseyin Özdeğer'in bize söylediğine göre, bu iki aşiret Alevî'dir ve Kürtleşmiştir. Bilhassa Kızkapanlılar Türkmen tipi ve karakteri arz etmektedirler.

3) Türkiye'mizin hayati meselelerinden biri olan Alevilik ve üvey evlât muamelesine tâbi tuttuğumuz Aleviler hakkında şu yazılarımıza bakılabilir : (İş ve Düşünce, sayı: 247), (Ötüken, sayı: 18).

Bunların içinde (Hormek) kabilesi dikkat çekicidir. Atalarından sü-zülüp gelen rivayet ve inanişâ göre Hormekli kabilesi, Harzem'lidir. Ho-rasan'dan Erzincan'a ve oradan Dersim eteklerine ve daha sonra Kiğı ve Varto'ya yayılmışlardır. 50-60 sene önce bu kabile, komşu kabileler tara-fından Horumbeyan⁴, Hormekân, Huvarzemiyân diye adlandırılırdı. M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ankara, 1961, sf. 59, 150-168).

Ziya Gökalp'in adı geçen tetkikinde zikrettiği Türk'lerle, Kürt diye anılan kavimler arasındaki şu örf ve adet, zihniyet, içtimâî ruhiyat ve davranış benzerlikleri, Kürtleşmenin delilleri arasına sokulabilir:

“*Obe* : Buhtan'da Amare'nin münkasem bulunduğu batın zümresine (Obe) derler. Bu kelime türkçe'den alınmıştır. (Oba) kelimesi türkçede beraber konup göçen çadırların meemuuna denilir. Kürtçede batın mânâ-sına yerleşmiştir.

Tatlar : Aşiret seciyelerini kaybeden, hükümete mutî köylere (Tat) namını verirler. (Tat) türkçeden alınma bir kelimedir. Türkler, Türk Tôresinin haricinde yaşayan kavimlere Tat derlerdi. Kurmanç'lar da ken-di törelerine uymayanlara (Tata nızane) derler ki (Tat'tır, nâdandır) mâ-nasını ifade eder⁵.

Ekinci, Köçer : Kürtler, çiftçilikle uğraşanlara (Ekinci), göçebelere (Köçer) derler. (Köçer) ler çadırlarda ikamet eder. Şerefli olan Köçer'-lerdir. Ekinci'ler nazarlarında dûn (aşağı) bir mevkededirler. Çünkü silâh ötekilerin elindedir⁶.

Eski Türklerde (Akkemik) asil sınıfı, (Karakemik) aşağı sınıfı ifade eden mefhumlardı. Kürtlerde de buna benzer iki kelime vardır: (Akkürt), (Karakürt).

4) Rize - Trabzon havalisinde lâzca konuşanlar, türkçe konuşanlara (Horum) adını verir. Afyon civarındaki Yörtük aşiretlerinden birinin adı (Horzum) dur.

5) Kars'ta, yerli Türkler, İran Azerbeycanı'ndan gelen ve şii olan Azerî Türkler için (Tat) veya (Ecem) diyorlar. (Ecem) Arapça'daki (Arap)ın gaymî milletleri ifade eden (Acem)in Türk şivesiyle söylenişidir. (Tatar) ke-limesi de (Tat + eri)den meydana gelmiştir. (Eski Türk yazıtlarında) ve (Di-vanü İlgat-it Türk'te) bu kelime: “yabancı, Fars, Uygur, Müslüman olmayan, ve ekinci” mânâlarına geliyor.

6) Karadeniz havalisini Türkleştiren, oranın iskânında büyük rol oynayan (Çepni)ler, ziraatle uğraşan köylülere (Ekinci) derler ve onlara zavallı gözüyle bakarlar. Eskişehir - Bilecik civarı Yörükleri çiftçiler için (Manav), diğer yerlerin Yörükleri (köylü) tâbirini kullanır ve onları kendilerinden aşağı, korkak ve kılıç artığı olarak görürler. Aynı telâkkiyi ibni Haldun'un (Hazarilik ve Bedevilik) mefhumlarında görmek mümkündür.

Şu atasözleri de Türk atasözlerinin aynıdır: (Ölmek var, dönmek yok), (Erkek koyun kurbanlıktır), (Atın ölümü arpadan olsun).

V — Kürtleşme Sebepleri :

Türkmen aşiretlerinin Kürtleşmesi sebebini kat'î şekilde izah etmek mümkün değildir. Bu, Türk tarih felsefesinin işidir. Biz burada gene Ziya Gökalp'e, müşahadelerimize ve bir kısım vesikaya dayanarak bir izah denemesi yapacağız.

✗ Bize göre Kürtleşme sebepleri şunlardır: Osmanlı İmparatorluğunun Alevî Türkmenlere tatbik ettiği haşin politika, asayişsizlik, aşiretlerin bölünmesi, iktisadî zaruretlere ve Türk'lerin Kürt dilini çabuk öğrenmesidir⁷.

Osmanlı Devleti Alevî Türkmenlere çok haşin davramıyordu. Her talep ve direnişleri, kan ve ateşle mukabele görüyordu. Bir çok Türkmen aşireti İran'a kaçmıştı. Kalanlar aşiret teşkilâtı dağılmış, nizamı bozulmuş perakendelerdi. Sığacak melce, tutacak el arıyorlardı. Bu hale düşen aşiretlerin hangi ruh haleti içinde bulunacağını Ziya Gökalp şu veciz satırlarla anlatıyor: "Aşiret teşkilâtı bozulunca her fert kendi başına kalır. İçtimaî bir teşkilât mevcut olmaz. Bu hale (içtimaî atomizm) hali denilir. Bu hal içtimaî bir inhilâldir. Böyle bir hale sukut eden bir zümre, mutlaka bir beyin, bir ağanın tahakkümü altına geçer. Kurunu vustadaki serfler, reayalar haline girer. Maamafih, bu hal onlar için anarşiden, başsızlıktan daha iyidir. Fena teşkilât, teşkilâtsizlikten daha iyidir. Binaenaleyh, bu serfliği, feodalizmi, aşiretliği yeni terk etmiş olan köylüler kemal-i şevk ile kabul ederler."

Alevî Türkmen aşiretleri, Osmanlı - Safevî mücadeleleri sırasında Gökalp'in tarif ettiği bu ruh haleti içinde idiler. Hayatlarını teminat altına almak, Alevî katliamından kurtulabilmek için sığacak yer aradılar. İşte bu sırada, Osmanlı - Safevî mücadelelerinden faydalanan Kürt derebeyleri kudretlerini arttırdılar, derebeyliklerini genişlettiler. Şerefname bunu doğru olarak tasvir etmektedir (Kürtler Mad. İslâm Ans.) Perişan Alevî Türkmen aşiretleri halkı, saltanatlarının zirvesine ulaşmış Kürt de-

7) Buradaki Kürt dilinden maksat Kurmanç dilidir. Kürt kavmi derken de Kürtleşenleri değil, kadim Kürtleri (Karduk, Kardı, Cyrtii ve onların neslinden geldiği söylenen Kurmanç'ları) kastediyoruz. Burada şu hususu da belirtmeyi ilmi ve vatani bir vazife sayarız: Kurmanç'lar kadim Kürtlerin (Karduk, Cyrtii) torunları da olsalar, bin senelik tarihi ve içtimaî müşterek bir hayatın acı ve tatlı günlerini birlikte tatmış insanlar olarak Türk sayılmaya lâyıktırlar. Bağrımıza basıp Türkleştirmeliyiz.

rebeylerine iltica ettiler. İçtimaî ve iktisadî yıkım içinde idiler. Hayatlarını kurtaran, ekmeğe veren insanlara minnet duygusuyla bağlandılar. Onları dillerini öğrendiler, ana dillerini unuttular. Diğer taraftan (Kürt) adını almış bazı Türk aşiret ve oymakları (yukarıdaki vesikalarda gösterdiğimiz gibi) bu inançla muhite uymuş ve konuşulan dili benimsemiştir. Bu hususu canlı bir misalle vuzuha kavuşturacağız.

Kozan'ın Aslanlı, Hayvalı, Hacılar, Üçdut ve Hamam köyleri halkına o muhitte (Kozan Kürtleri) deniyor. Kendileri de bunu benimsiyor ve "Biz Horasan Kürdü" diyerek ilk dört köyün (Gırıntı Kürdü), Hamam Köyü halkının ise (Lek Kürdü) olduğunu ifade ediyorlar. Tarihî vesikalarda "Lekvanik Ekradı", "Lekvanik ve tevbüî Karnıtlı⁸ ve Hacılar nam üç cemaat..." (A. Refik, a.g.e., sf. 145-146), "Karnitili ve Lek ve Hacılar nâmında üç Kürd aşireti..." (Cevdet Paşa, Tezâkir, Ankara, 1963, sf. 117) ifadeleriyle bu aşiretlerin, bu köy halklarının (Kürtlüğü) âdeti isbat olunmaktadır.

Biz bu konuşmamızın dar çerçevesi içinde, mümkün olduğu kadar kısa, fakat özlü delillerle, yazılı ve şifâhî beyanları tezkibe çalışacağız.

Adı geçen beş köy halkı bir tek kürtçe kelime bilmemektedir. En güzel türkçeyi, Avşar şiveşile konuşmaktadırlar. Vaktile Kürt olduklarını asırlar boyu Türk boyları, aşiretleri içinde kala kala kürtçeyi unutup, türkçeyi öğrenmiş olduklarını kabul etsek bile, bu kadar özlü bir türkçe konuşmalarına imkân yoktur. Esasen kürtçenin de büsbütün unutulması mümkün değildir. Hiç değilse bir kısım kelimenin günlük lisanda yer alması gerekirdi. Bu kelimelerden nümunelik bir tane olsun bulmak kabil değildir. Buna mukabil, Dede Korkut hikâyelerinin dilini, 1300 sene önce Türkistan'da Orhun Nehri civarında Türklüğe büyük bir miras olarak bırakılmış olan kitabelerdeki ve Divânü Lûgat-it Türk'teki kelimeleri, Kozan Dağlarının bu Kürt denilen sakinlerinin günlük konuşmalarında görmek, işitmek mümkündür. Diğer taraftan Orta Asya Türklüğünü devam ettirdiklerinde, ilim erbabının hiç şüphe etmediği, Yörük ve Türkmenlerin dilini, şivesini, göçebe kültürüne ait deyiş, deyesek ve kelimelerini Kürt denen bu insanlarda müşahade etmek gayet kolaydır. Birkaç misalle iddîamızı isbatlayalım:

8) Eski yazımın bünyesi icabı (Gırıntılı) da okunabilir ki, o takdirde kendileri doğrusunu söylüyor demektir.

KELİMELER :

Akka : Yakın zamanlara kadar baba mânasına kullanılan bir kelime olup. Dede Korkut'ta (ağa) diye geçer.

Ala : Alaca, birkaç renk demektir. Orta Asya'da da aynen kullanılır. (Eski Türk Yazıtları, Divanü Lûgat-it Türk, Dede Korkut).

Alaçık : Çadır, derme çatma barmak. Orta Asya'da (Alaçı) şeklinde söylenir (Divan).

Çomça : Ağaç kepçe. Orta Asya'da (Çömçe) tarzında kullanılır (Divan).

Ece : Ağabey. Orta Asya'da (eçi, içi) şeklindedir (Eski Türk yazıtları).

Edik : Meşin çizme. Eski Türk Yazıtlarında (Edük), Divânü Lûgat-it Türk'te (Etük, ödük, ötü) şeklinde geçer.

Tülü : Buhara devesi ile (Orta Asya'daki adı Buğra'dır. Çift hörgüçlü damızlık erkek devedir. Anadolu göçebeleri buğur, buhur tâbir eder.). Afrika Aneze devesinden (Gayalak, Celep) meydana gelen deve cinsi. Dişisine (maya), erkeğine (beserek) denir. Besereğin küçüğü (daylak) tır. (Tülü) her iki cinsin müşterek adıdır. (Tülü maya), (Tülü beserek) şeklinde de söylenir. Tüylü, iri kafalı, yakışıklı, boylu boslu, yüke dayanıktır. Erkeğinden güreş devesi çıkar (Tülü beserek) Bu kelimeler, incelemekte olduğumuz Kozan Kürtleri dahil, Türkiye'nin bütün Yörük ve Türkmenlerinde göçebe kültürünün müşterek tabirleridir.

Yazı : Ova, düzlük. Orta Asya'da da aynı mânâdadır (Divan).

TÂBİRLER (Deyiş, Deyesek) :

Güzel bir kız için "Beserek gibi kız", "Daylak gibi kız", "maya gibi kız", "Tülü gibi kız".

Ağırbaşlı bir kimse için : "Lök gibi oturuyor" (Bu tâbir şehirlerde bile kullanılıyor. Lök, ikinci kuşak melez develerendir. Durgun, adetâ tefekküre dalmış hissini veren bir cinstir. Benzetiş bu bakımdandır.)

İri yarı bir kimse için : "Buğur gibi adam"

Aşîkar bir şeyi bilmeme karşısında : "Deveden doğan Köşşek, bunu bilmeyen eşşek", (Köşşek : devenin yavrusu).

Ünvanın, Lâkabın ehemmiyeti : “Deve havıdınan, Adam lâğabıyan” (Havut : Devenin semeri. Deve havudu ile, adam lâkabı ile tanırmış).

Cesur, atak, kabiliyetli insan için : “İtin eniği it olur, Gurdun eniği gurd’olur”, “Öyle bir adam ki, Gurd’elinden goyun alır”, “İtin göremediğini, gurt görürmüş.”

Korkak, beceriksiz kimse için : “Ulumasını bilmiyen it, uluyu uluyu üstüne getirir gurt”.

Ahmakça bir iş yapılıncı : “Eşşeğin anırı anırı gurda vardığı gibi”.

Gururlu, mağrur kimse için : “Horasan akıllı.”

Devşirme, kozmopolit saraylıyı, (Osmanlı) kelimesile ifade ederek, nefretlerini ve yüz sene önceki mücadeleleri şöyle dile getirirler:

*“Geçi derisinden post olmaz,
Osmanlıdan dost olmaz.”*

*“Gır atlarda oldu gırmızı boya
Osmanlı geliyor, kaçuñon neye
Sedefoğlu içağasın düşürdü suya
Gönüller ağasın gurban vermen mi”*

At ve silâhın ancak yiğitlere mahsus olduğuna dair : “At, pusat Gozanoğlu’na yakışır baba.” (Pusat : Orta Asya’da silâh mânasına geliyordu. Bugün unutulmuştur. Yalnız Kozan Kürtlerinin bu deyesinde yaşadığını görüyoruz.)

“At binenin, silâh guşananın”

Dinî - Sihri Telâkkiler : Örf adetler hususunda aynen Yörükler ve Türkmenler gibidirler. (Şamanizm) bakiyelerini devam ettirmekte Yörük ve Türkmenlerden geri kalmazlar. Bu sahada Orta Asya’yı dile getirirler. Bir iki misal :

Albastı : Lohusaya musallat olan sarışın bir peri kızıdır. Lohusanın başında erkek beklemezse, tedbir alınmazsa lohusanın ciğerini yer. Peri kız. erkekten korkar; onun için Kozan Kürtlerinde lohusayı erkek bekler Başının altına Kur’an konur. 30-40 sene öncesine kadar lohusanın yastığının içine kurt postundan bir parça kesilip konurdu. (Bu Orta Asya Şamanlığının en bariz bir devamıdır. Bu şekli en koyu Yörük, Türkmen ve

Alevî Türkmenlerde bile bulamadık). Bu kurt postu parçası ana ve yavruyu (albastı) ya karşı korurdu. Kozan Kürtleri ile Orta Asya'nın (Şamanlığının) ne kadar benzer olduğunu iyice belirtelim: Kırgız - Kazak Türklerinde "albastı iki nevi olup, biri (kara albastı) ve diğeri de (sarı albastı) dır. (Sarı albastı) lar hoca veya baksı (şaman) ların okuma-sıyla defolup giderler. (Kara albastı) ise, kendisini görmek iktidalarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. (Sarı albastı) sarışın bir kadın suretindedir. Bazan keçi veya tilki suretlerine de girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır, götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adam (albastı) yı ciğeri yerine koymağa mecbur ederler. (Albastı) yı yakalayan baksı, eline kopuz alarak şu afsunu söyler :

*Ey, albastı zalim,
Koy ciğerini yerine,
Zavallının canın iade et.
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım.*

Bu suretle merasim yapılırsa albastı ciğeri yerine koyar ve ölen lohusa da iadei hayat edermiş. Baksılar (albastı) yı, ekseriya keçi suretinde görüyorlar..." (Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1954, sf. 169).

Kozan Kürtleri yeni doğmuş çocuğu kurt gibi gibi güçlü ve uğurlu olsun diye kurt postunun içinden geçirirler. Dede Korkut "Kurt yüzü görmek mubarektir" diyordu. Bütün Türk devletlerinde kurt bir semboldü; kurt başlı bayraklar kullanılırdı. Ergenekon destanı, Oğuz destanında kurt yol gösterici, kurtarıcı, uğurlu, kutlu bir hayvandı. Kurt Türklerin totemi idi. Kozan Kürtlerinin yeni doğan çocuğu kurt postuna sokmalarını bu gözle mânâlandırınmak gerektir.

Akşam üzeri acılı, ekşili, turşulu şeyleri konu komşu arasında alıp vermezler. Bu âdet Orta Asya'da da tatbik edilir.

Maddî Kültür :

Giyim kuşamda Yörük ve Türkmenlere benzerler. Kullandıkları kap, kacak, ev eşyası hemen aynı olup, isimleri arasında fark yoktur. Yaşlıların eskilerden duyduğuna göre vaktile Kırgız - Kazak çadırlarından başka bir şey olmıyan keçe çadırı (Topak ev, topağ ev, derim ev, Bekdik çadırı) kullanıyorlardı. Bir müddet de kıl çadırı kullanıp, iskân oldular.

Gösterdiğimiz hususlar, kısaca ileri sürdüğümüz deliller, vesikaların (Kürt) olarak kaydettiği, Kozanlı'ların (Kürt) diye isimlendirdikleri Kozan Kürtlerinin katıksız Türk olduğunu itiraz götürmez şekilde meydana koyuyor⁹.

Son olarak, Aslanlı Köyünde oturan, fakat aslen Avşar boyundan olan Aşşık Omar'dan (Aşık Ömer)¹⁰ aldığımız şu şiiri tamamlayıcı vesika olarak sunuyoruz. Bu şiirde (Avşar, Mürseloğlu, Bektaşoğlu, Göveloğlu, Küçükalioğlu) gibi Türk boy, aşiretleri ve aşiret beyleri Kürtlerle akraba gösterilmektedir.

*Delme dakma değel, evvelden ağa
Bal sumak çektirir solundan sağa
Umucuya verir atınan deve
Bektaşoğlu Kürt yeğeni değel mi
Ah ediyor garaların görenler
Tütünün sündüğü yere¹ atı salanlar
Üç tuğlu vezirden duzzak alanlar
Mursaloğlu Kürt yeğeni değel mi
Avşar gedip gerisine dönünce
Ördeklide belli yurdu gonunca
Hah demeden bin atlısı binince
Avşar Beğ Kürt yeğeni değel mi
Çarşı bazarı evinin içi
Avşar iskân getti ne idi suçu²
Duşmanın üstüne çekirdi göçü
Avşar Beğ Kürt yeğeni değel mi*

(9) Aynı delilleri kendilerine izah edip, hakiki Türk olduklarını belirttiğimizde yaşlı başlı insanlar çocuk gibi sevindiler. Konuştuğumuz meclise (köy evi) selâm verip gelen her yeni misafire, (Türklüklerinin meydana çıktığını) müjdeliyerek, birlikte seviniyorlardı. Bayram havasına bürünmüşlerdi.

10) Aşşık Omar'ın kız kardeşini Kayseri'de, Zamantı Irmağının yanındaki bir Avşar köyünde (Söğütlü) ziyaret etmiştik. O da aşıktı; iki kardeş de irticalen şiirler söylüyorlardı. Şiirlerinde Dadaloğlu'nun, Karacaoğlan'ın havası vardı. Dadaloğlu'nun torunu olduklarını da iddia ediyorlardı. Eski Türk Ozanlarının bir devamı idiler. Kozan Kürtleri içinde, Avşarlar arasında yaşıyormuşçasına rahat olan bu Avşar şairi, Aşşık Omar'ın muhteşem hafızasına eski devirlerin yadigarı olarak nakşedilmiş olan yukarıdaki şiiri, birçok Türkmen aşiretini Kürtlerle akraba göstermesi bakımından mânâlı buluyoruz.

- 1) Barut dumarının ölçüğü yer, muharebe meydanı.
- 2) Mecburî Avşar iskânından bahsediyor.

*Atlar ener de babam çeşmeye
 Ebbeğesi³ vurur gümüş ireşme⁴
 Cerid'inen, Tecir'e de baş goşma
 Güccüğalioğlu (Küçükalioglu) Kürt yeğeni değel mi
 Aşşığın dalgası galman gusura
 Bizim eller iskân getti yesire
 Boğazı canlı gartal endi Mısır'a
 Göveloğlu Kürt yeğeni değel mi*

NETİCE :

Türklüğü söz götürmez bir aşiret kendini Kürt biliyor, muhit öyle tanıyor, resmî makamlar, ilim çevreleri bu şekilde görüyor. Bir an düşünelim, bu aşiret (Kozan) gibi koyu bir Türk diyarında değil de, Kürt veya Kürtleşmiş Türkmenler ülkesinde olaydı ne olurdu? İşte Türkmen aşiretlerinin Kürtleşmelerinin sebebi. Hal edilemeyen meçhul bu noktada düğümlüdür: Millî Kültür Buhranı.

İlgisizlik, sahipsizlik, millî kültürden nasipsiz oluş, Kürtlüğe temessülü hızlandırıyor. Doğu vilâyetlerinin köylerine yerleştirilen Azerî Türklerinin, kürtçeyi öğrendikleri duyuluyor. Bir nesil sonra onlar da Kürtleşecek. Üniversite, ilim muhitleri, devlet bu hususta bir fikir ve mes'uliyet sahibi değil. Partiler üstü, uzun vadeli bir plâna sahip değiliz. (Plânlaşma Teşkilâtı) maddî hayatımızı mamur eylemekle meşgul. Bu gidişle, 16 ncı asırda Erzincan'da mevcut olan (Sevdimaldım Köyü) nün kayboluşu gibi, binlerce köy daha kaybolmağa mahkûm.

Türk Sosyolojisinin her kolu yönünden Türkiyemiz için çok mühim olan bu mesele hakkında büyük sosyoloğumuz Ziya Gökalp'dan hareket ederek, onun sağlam ilmî düşüncesinden kuvvet alarak yaptığımız bu konuşmaya son veriyoruz.

3) Silâh.

4) Atın döşüne (göğsüne) konan gümüş savat.